

Asya Studies

Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar
Number: 2, p. 1-7, Winter 2017

8. SINIF TÜRKİYE CUMHURİYETİ İNKILAP TARİHİ VE ATATÜRKÇÜLÜK DERS KİTAPLARINDA COĞRAFİ UNSURLAR

*GEOGRAPHICAL ELEMENTS IN EIGHTH-GRADE HISTORY OF TURKISH
REPUBLIC REVOLUTION AND KEMALISM TEXTBOOKS*

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
21.12.2017

Makale Yayın Tarihi /
The Published Date
31.12.2017

**Asya'dan
Avrupa'ya
Uluslararası
Sosyal Bilimler
Dergisi**

Yrd. Doç. Dr. Hakan Önal
Balıkesir Üniversitesi Eğitim
Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilgiler
Eğitimi Bölümü
onal@balikesir.edu.tr
ORCID ID
<https://orcid.org/0000-0001-8434-9880>

Tugay Çalışkan
Balıkesir Üniversitesi
tugay.caliskan@yandex.com
ORCID ID
<https://orcid.org/0000-0001-8201-7604>

İrem Pamukoğlu
Balıkesir Üniversitesi
irempamukoglu10@gmail.com
ORCID ID
<https://orcid.org/0000-0001-6323-0477>

Öz

Mekân hem coğrafya hem de tarih öğretiminin en önemli unsurlarından biridir. Yer şekilleri, demografik özellikler, Klimatolojik, jeolojik, jeomorfolojik ve ekonomik unsurlar gibi mekânda bulunan birçok coğrafi unsur, tarihi olayların sebepleri arasında yer aldığı gibi olayların akışı içerisinde de önemli rol oynamaktadır. 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitaplarında coğrafi unsurlara yer verilme durumunu belirlemeye yönelik olarak gerçekleştirilen bu çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi ile gerçekleştirilmiştir. Doküman incelemesi ile elde edilen verilerin çözümlenmesinde içerik analizi kullanılmış, temel kategori olarak da “coğrafi unsurlar” ele alınmıştır. Alt kategoriler ise fiziki ve beşeri coğrafyanın alt dallarından oluşmaktadır. Bu çalışmada analiz birimi olarak “cümle” ve “kelime” seçilmiştir. Araştırmada analiz biriminin kelime olarak belirlendiği coğrafi terimlerin hangi alt kategoride yoğunlaştığı değerlendirildiğinde, en çok tekrarı yer adlarında yoğunlaştığı (%81,5) görülmektedir. Analiz biriminin cümle olarak belirlendiği coğrafi terimlerin hangi alt kategoride yoğunlaştığı değerlendirildiğinde ise en çok tekrarı siyasi coğrafya (%48,2) ile ilgili cümlelerde yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Sonuç olarak en fazla bahsi geçen coğrafi mekânların bile haritada konum, metinde yer ismi olması dışında özel bir açıklaması veya bir konum analizi yapılmamıştır. Tarihi olayların mekânının da analiz edilmesi öğrencinin zihninde olayın seyrine ilişkin ayrıntılı bir çıkarım – yorum yapabilme yetisi kazandırabileceğinden mekânın tanımı de tarihin olayın tanımı kadar dikkate alınmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Coğrafya Öğretimi, Tarih Öğretimi, Coğrafi Mekan, Coğrafi Unsurlar

Abstract

Location is one of the most important elements of both geography and history teaching. Many geographical elements such as geographical features, demographical features, climatologic, geological, geomorphological and economical elements play an important role in the flow of events as well as being among the causes of historical events. This study was conducted to determine the inclusion of geographical elements in the 8th grade Revolution History and Kemalism textbooks. In the study, document and content analysis were used within qualitative approach. The main category consists of the "geographical elements" and the subcategories are the subdivisions of the physical and human geography. In the research, "sentence" and "word" were chosen as the analysis unit. It was determined that the geographical terms in which the analysis unit was identified as the word, which subcategory was evaluated, were found to be in the "place names" most frequently (81,5%). In the geographical elements in which the analysis unit is determined as a sentence, it is determined that the repetition (48,2%) is related to "political geography." As a result, there is no specific explanation or location analysis, except that the geographical places that are the most prevalent are located on the map, they are place names in the text. The analysis of the location of historical events may also give the student the ability to make a detailed interpretation of the event in the mind of the student. For this reason, the description of the place is as important as the description of the historical event.

Keywords: Geography Teaching, History Teaching, Location And Geographical Elements

GİRİŞ

Geçmişteki olayları; yer, zaman ve faileri göstererek, kaynaklara dayalı sebep-sonuç ilişkisi içerisinde inceleyen tarih biliminin (Köstüklü, 2004: 2) tanımında üç önemli unsur öne çıkmaktadır. Bunlar; tarihi olayın faileri, olayın gerçekleştiği zaman ve yer-mekândır.

Mekân, coğrafya biliminin de en önemli kavramlarından biridir. Aynı şekilde tarih öğretimi de mekân unsuru olmadan eksik kalır. Birçok tarihi olayın gelişiminde coğrafi etkiler açık bir şekilde görülebilmektedir. Yer şekilleri, demografik özellikler, klimatolojik, jeolojik ve jeomorfolojik ve ekonomik unsurlar gibi mekânda bulunan birçok coğrafi unsur, tarihi olayların sebepleri arasında yer aldığı gibi olayların akışı içerisinde de önemli rol oynamaktadır.

Tarihsel olay ve olguların da mutlak manada bir yeri-mekânı bulunmaktadır. Çünkü mekân tarihi olayları anlamada en önemli etkenlerden biridir. Bu nedenle tarih ve coğrafya bilimlerinin birbirleri ile yakın ilişki içinde olmaları oldukça doğaldır. Tarih ilmi bu coğrafi mekânı aydınlatılabilmek için insanlığın beşerî yerleşimi ve fiziki durumunu konu alan coğrafya ilmiyle birtakım münasebetlerde bulunmak durumundadır (Soysal, 2012: 367).

Akengin (2010)'e göre, üzerinde çalışılan konu kadar, bu konunun üzerinde geçtiği mekânın da iyi bilinmesi gerekmektedir. Herhangi bir konu ile ilgili olarak araştırılan yerin veya yerlerin bilinmesi mekânsal dokunun anlaşılması bakımından önemlidir. Mekânsal dokunun anlaşılması, inceleme konusu olan olayın dağılışının anlaşılabilmesi, yorumlanabilmesi için gereklidir.

“Tarihi yapan faktörlerin tümünün coğrafi olduğu iddia edilemez” diyen Günel (2004), bu iki bilim arasındaki bağlantıyı açıklayabilmek için “devletle insan ve onun uygarlığı arasında yüzyıllar boyunca süregelen çevresel ilişkiler, zaman bilimi olan tarihle mekân bilimi olan coğrafya arasında kaçınılmaz bir bağ kurmuştur” yorumunu yapmıştır.

Coğrafi unsurların önemine değinen ünlü gezgin Evliya Çelebi, Seyahatname adlı eserinde insanlarla ilgili bilgiler yanında, yörenin evlerinden, cami, mescid, çeşme, han, saray, konak, hamam, kilise, manastır, kule, kale, sur, yol, havra gibi değişik yapılarından da söz eder. Bunların yapılış yıllarını, onarımlarını, yaparı, yaptırarı, onaranı anlatır. Yapının çevresinden, çevrenin havasından, suyundan söz eder. Böylece konuya bir canlılık getirerek çevreyle bütünlük kazandırır (Akbaş, 2004: 7-8).

Koç, Önal ve Ergün (2016) bu bağlamda yaptıkları çalışmada ortaöğretim 9., 10., ve 11. sınıf tarih ders kitaplarında coğrafi unsurlara yer verilme durumunu belirlemeyi amaçlamışlardır. Araştırma sonucunda ortaöğretim tarih ders kitaplarında coğrafi unsurlar içerisinde en fazla yer adlarına yer verildiği görülmüştür. Ayrıca orta öğretim ders kitaplarının konu içeriğine bağlı olarak kullanılan coğrafi terimlerin frekans sıklığı aralığının da değiştiği gözlemlenmiştir.

Bircan ve Safran (2013), tarihin coğrafya ile olan yakın bağını dikkate alarak, bilimlerin birbiri ile yardımlaşma içinde olması gerektiğinden yola çıkarak, tarih haritalarının kullanımının ve kullanılma gerekliliğinin vurgulanacağı bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Çalışmadan lise tarih dersi becerileri arasında yer alan “Mekânı Algılama Becerisi”nin öğrenciye kazandırılmasında tarih haritalarının ve haritalı tarih öğretim etkinliklerinin tasarlanarak uygulanmasının öğrencilerin tarih konularını somutlaştırmasına katkıda bulunacağı anlaşılmıştır. Ayrıca olayların geçtiği mekânın farkına vararak değerlendirilmesini sağlaması amacıyla yararlı olacağına ve harita kullanımının mekânı algılama becerisini geliştirmek için gerekli bir araç olduğu sonucuna varılmıştır.

Tarih konuları içerisindeki coğrafi unsurların tespit edildiği bu çalışmanın amacı 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitaplarındaki coğrafi unsurlara nasıl ve ne düzeyde yer verildiğini tespit etmek, ayrıca coğrafyanın tarih bilimi üzerindeki etkilerini ortaya koymaktır.

YÖNTEM

8. Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitaplarında coğrafi unsurlara yer verilme durumunu belirlemeye yönelik olarak gerçekleştirilen bu çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi ile gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın veri kaynağını, Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulunun 30.11.2016 tarih ve 86 sayılı kurul kararı ile kabul edilen ve Çiğdem Ataş tarafından yazılan 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabı oluşturmaktadır. Bu kitabın seçiminde ise kura yöntemi kullanılmış olup, herhangi bir yanlı değerlendirme veya seçim söz konusu olmamıştır.

Doküman incelemesi ile elde edilen verilerin çözümlenmesinde içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi; bir veya birçok metnin içindeki sözcüklerin, kavramların, temaların, deyimlerin, karakterlerin veya cümlelerin varlıklarını belirlemek ve onları sayıya dökmek için kullanılan yöntemdir

(Seggie & Bayyurt, 2015: 253-254). Bu analiz türünde veriler sınıflara (kategorilere) ayrılmalı, alt ve üst sınıflandırmalar yapılarak bunlar arasındaki ilişkiyi, bağlantıyı göstermek için matris hazırlanmalıdır (Sönmez & Alacapınar, 2013: 162). Bu araştırmada temel kategori olarak “coğrafi unsurlar” ele alınmıştır. Alt kategoriler ise fiziki ve beşeri coğrafyanın alt dallarından oluşmaktadır. Analiz birimi olarak ise “cümle” ve “kelime” seçilmiştir. Daha sonra 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitaplarındaki coğrafi unsurlara yer verilme düzeyini incelemek üzere bir form oluşturulmuştur. Araştırmanın güvenilirliği için üç ayrı araştırmacı tarafından kitaptaki tüm metinler okunmuş anlam bakımından ilişkili olan cümleler ilgili kutucuğa kodlanmıştır. Araştırmacılar tarafından ayrı ayrı yapılan analiz sonuçları karşılaştırılmış ve birbiri ile uyumu kontrol edilmiştir. Birbiri ile uyum göstermeyen kodlarda yeniden bir inceleme yapılarak, ilgili kutucuğa kodlanmıştır. Bulguların sunumu sırasında metinlerden doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

BULGULAR VE YORUMLAR

Bahsi geçen kitapta analiz biriminin “kelime” olarak belirlendiği coğrafi terimlerin hangi alt kategoride yoğunlaştığını gösteren tablo 1 incelendiğinde, en çok tekrarın 1715 kelime (%81,5) ile yer adlarında yoğunlaştığı görülmektedir. Bu eserde (Ataş, 2017) yer adları daha çok olayların geçtiği sahalar olarak kullanılmıştır. Yer adlarını sırası ile dünya ve güneş sistemi (%7,9), jeolojik ve jeomorfolojik unsurlar (%2,9) ve klimatolojik unsurlar (%2,7) takip etmektedir. Haritalar (%0,8) ise en az yer verilen unsur olarak göze çarpmaktadır .

Tablo 1: 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabında yer alan ve analiz birimi “kelime” olan coğrafik unsurlar

Analiz Birimi	Özel Alt Kategoriler	Frekans	%
Analiz Birimi Kelime Olan Coğrafik Unsurlar	Yer Adı	1715	81,5
	Dünya ve Güneş Sistemi	167	7,9
	Jeolojik ve Jeomorfolojik Unsurlar	62	2,9
	Klimatolojik Unsurlar	56	2,7
	Hidrografik Unsurlar	54	2,6
	Biocoğrafik Unsurlar (Flora ve Fauna)	34	1,6
	Haritalar	16	0,8
Toplam		2104	100

Analiz biriminin “cümle” olarak belirlendiği coğrafi terimlerin hangi alt kategoride yoğunlaştığı değerlendirildiğinde ise, en çok tekrarın 201 kelime (%48,2) ile siyasi coğrafya ile ilgili cümlelerde yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Siyasi coğrafyayı sırasıyla ekonomik coğrafya (%18,2), demografik unsurlar (%16,8) ve lokasyon – yer – mekan unsurları (16,8) takip etmektedir (Tablo 2).

Tablo 2: 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabında yer alan analiz birimi cümle olan coğrafik unsurlar

Analiz Birimi	Özel Alt Kategoriler	Frekans	%
Analiz Birimi Cümle Olan Coğrafik Unsurlar	Siyasi Coğrafya	201	48,2
	Ekonomik Coğrafya	76	18,2
	Demografik Unsurlar	70	16,8
	Lokasyon – Yer - Mekân	70	16,8
Toplam		417	100

Araştırmada kullanılan 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabı incelendiğinde kitabın, “Bir Kahraman Doğuyor”, “Milli Uyanış: Yurdumuzun İşgaline Tepkiler”, “Ya İstiklal Ya Ölüm!”, “Çağdaş Türkiye Yolunda Adımlar”, “Atatürkçülük”, “Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası ve Atatürk’ün Ölümü”, “Atatürk’ten Sonra Türkiye: İkinci Dünya Savaşı ve Sonrası” ünitelerinden oluştuğu görülmektedir.

Üniteler analiz edildiğinde Mustafa Kemal Atatürk’ün hayatı, I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı konularının, kitapta üzerinde durulan esas konular olduğu anlaşılmaktadır. Mustafa Kemal’in hayatı boyunca savaştığı ve çalıştığı yerler, I. Dünya Savaşı’nın cepheleri ve yurdumuzdaki işgal

bölgeleri düşünüldüğünde, analiz birimi olarak kelime seçildiğinde en çok tekrarın yer adları üzerine yoğunlaşması oldukça doğaldır. Aynı şekilde Atatürk'ün siyasi kişiliği, savaşlar, genelgeler gibi siyasi konular kitapta çokça yer bulduğundan dolayı, analiz birimi olarak cümle seçildiğinde siyasi coğrafya unsurunun öne çıkması da bir o kadar olağandır.

Yer adlarından sonra gelen dünya ve güneş sistemi unsurları ise en çok “dünya” kelimesi ile karşımıza çıkmaktadır. (Kitapta toplam 262 adet “dünya” kelimesi kullanılmış olsa da 1. Dünya Savaşı ve 2. Dünya Savaşı kavramları içerisinde geçen toplam 95 adet “dünya” kelimesi istatistiğe dâhil edilmemiştir). Ancak kitapta kullanılan dünya kelimesi coğrafi bir terim olmaktan çok büyüklüğü, tüm insanlığı anlatmak gibi genellemeli bir mecazi anlam içermektedir.

Kitapta, genellikle cepheleri belirtmek ve siyasi olayların etkili olduğu bölgeleri göstermek için 16 tane harita kullanılmıştır (Tablo 1). Bu sayede öğrencilerin tarih öğretimini somutlaştırması ve mekânsal bir algı oluşturması amaçlanmıştır.

Klimatolojik Unsurlara İlişkin Örnek Metinler

✓ “Mustafa Kemal’in doğum ayı ya hiç yazılmaz yahut da yanlış olarak *bir sonbahar ayı* gösterilir. Hâlbuki kendisinden işittiğime göre *bir ilkbahar günü* doğmuş olduğunu, hatta bunun mayıs ayına tesadüf ettiğini söylerdi” (Ataş, 2017: 12).

✓ “Harbiye Nazırı Enver Paşa; 1878 Berlin Antlaşması ile kaybedilen Kars, Ardahan ve Batum’u alarak Kafkasya üzerinden Orta Asya Türk Dünyası ile birleşmek istiyordu. Ancak *kış mevsiminde* yapılan Sarıkamış Harekâtı hava koşulları, teçhizat eksikliği, yiyecek ikmallerinin yapılamaması, bölgedeki Ermenilerin bir kısmının Ruslarla iş birliği yapması gibi nedenlerle başarısız oldu” (Ataş, 2017: 29).

✓ “Atatürk 1936-1937 *kış aylarında* Arapça geometri terimleri yerine Türkçe terimlerin kullanıldığı Geometri Kılavuzu adlı bir kitap yazmıştır” (Ataş, 2017: 125).

Jeolojik ve Jeomorfolojik Unsurlara İlişkin Örnek Metinler

✓ “Mondros Ateşkes Antlaşması’ndan sonra Fransızlar Mersin ve Adana’yı işgal etti. Ardından bu kentlere Ermeniler göç etmeye başladı. Fransızlardan güç alan Ermenilerin Türklerin yaşadığı köylere zarar vermesi üzerine yöre halkı *Toros Dağları’na* çekildi” (Ataş, 2017: 64).

Hidrografik Unsurlara İlişkin Örnek Metinler

✓ “Kütahya-Eskişehir Savaşlarından sonra ordumuz *Sakarya Irmağı’nın* doğusuna çekilmek zorunda kaldı” (Ataş, 2017: 74).

✓ “*Meriç Nehri* sınır kabul edildi. Karaağaç, savaş tazminatı olarak Türkiye’ye verildi. Batı Trakya Yunanistan’a, Doğu Trakya ise Türkiye’ye bırakıldı” (Ataş, 2017: 95).

Biocoğrafik Unsurlara İlişkin Örnek Metinler

✓ “Türkiye halkı, servet itibarıyla bir altın hazinesi üzerinde oturduğunun farkındadır. *Ormanlarını* evladı gibi sever, bunun için *ağaç* bayramları yapar; yeniden *orman* yetiştirir” (Ataş, 2017: 99).

✓ “21 Ağustos 1929 tarihinde Ertuğrul adlı yatıyla İstanbul’dan Bursa’ya gitmek üzere yola çıkan Atatürk, Yalova yakınlarına geldiğinde büyük bir *çınar* görmüş ve sahile çıkarak *çınarın* altında oturmuştur. *Çınardan* çok etkilenen Atatürk’ün, *çınarın* yanına bir ev yapılmasını istemesi üzerine, iki katlı ahşap bir ev yirmi iki günde tamamlanmıştır” (Ataş, 2017: 134).

Dünya ve Gökyüzü Unsurlarına İlişkin Örnek Metinler

✓ “Büyük devletler kuran atalarımız, büyük ve kapsamlı medeniyetlere de sahip olmuştur. Bunu aramak, incelemek, Türklüğe ve *dünyaya* bildirmek bizler için bir borçtur” (Ataş, 2017: 124).

Siyasi Coğrafya ve Jeopolitik Konuma İlişkin Örnek Metinler

✓ “Türkiye coğrafyası Asya, Avrupa ve Afrika kıtaları arasındaki köprü durumunu görmesiyle ve sahip olduğu Boğazlarla, dünya doğal enerji kaynaklarının %70’ine komşu olması ile oldukça önemli bir konuma sahiptir. Balkanlara ve Orta Doğu’ya yakınlığı ile bu coğrafyalardaki siyasi ve ekonomik ilişkilerin kilit noktasıdır” (Ataş, 2017: 192).

✓ “ABD ve Batı Avrupa Devletleri 1949’da dış güçlerden gelebilecek saldırılara karşı ortak savunma gerçekleştirebilmek amacıyla Kuzey Atlantik Paketi’ni (NATO) kurdu” (Ataş, 2017: 193).

✓ “Türk Silahlı Kuvvetleri, Soğuk Savaş Dönemi’nin bitiminden sonra Balkanlar, Kafkaslar, Orta Doğu, Afrika ve Asya’da meydana gelen krizlerin çözümü için Birleşmiş Milletler ve NATO’nun şemsiyesi altında barışı koruma harekâtlarına ve diğer harekâtlara katılmıştır ve katılmaya devam etmektedir” (Ataş, 2017: 199).

✓ “Türkiye’nin Orta Doğu, Kafkas ve Hazar havzasındaki enerji kaynaklarına yakınlığı ve enerji ulaşım halkasının merkezinde olması stratejik önemini daha da arttırmıştır” (Ataş, 2017: 202).

Ekonomik Coğrafya Unsurlarına İlişkin Örnek Metinler

✓ “Türkiye, sahip olduğu doğal kaynaklar açısından önemli bir ülkedir. Çeşitli doğal taşlar, demir, krom, bakır ve linyit yatakları bulunduran Türkiye bunların yanı sıra dünya bor rezervlerinin yarısından fazlasına sahiptir. Nükleer enerji kaynağı olan toryum madeninin de bulunduğu Türkiye, maden çeşitliliği açısından oldukça zengin bir ülkedir. Ancak bütün yer altı kaynaklarımız tam olarak belirlenmiş değildir” (Ataş, 2017: 209).

✓ “Türkiye, rüzgâra dayalı enerji üretiminde de önemli bir potansiyele sahiptir. Bu alanda son yıllarda yatırımlar artmaktadır. Ekonomisi büyüyen ve nüfusu artan ülkemizde elektrik tüketimi de artmaktadır” (Ataş, 2017: 209).

Konuma İlişkin Örnek Metinler

✓ “Manastır, tarih boyunca Makedonya’nın en önemli merkezlerinden biri olmuştur. Şehir, Adriyatik Denizi’ni Makedonya ve Balkanlara bağlayan yollar üzerinde stratejik bir konumdadır” (Ataş, 2017: 22).

✓ “Bahriye (Denizcilik) Nazırı Rauf Bey’in başkanlığındaki Osmanlı heyeti, 2 Ekim 1918’de Limni Adası’ndaki Mondros Limanı’na gitti” (Ataş, 2017: 33).

✓ “Türkiye’de ilk Atatürk heykeli Sarayburnu’nda dikildi” (Ataş, 2017: 129).

✓ “Coğrafi konum olarak Asya ve Avrupa kıtaları arasında olması, Türkiye’nin en büyük avantajıdır” (Ataş, 2017: 206).

Demografik Unsurlara İlişkin Örnek Metinler

✓ “Mustafa Kemal’in doğum yeri olan Selanik; Müslüman, Musevi, Rum, Ermeni, Bulgar ve Ulahlar gibi çeşitli milletlerin, kültürlerin ve dinlerin iç içe olduğu bir şehirdi. Selanik’te uyum içinde yaşayan milletler arasındaki uyum, Fransız İhtilali’nin yaydığı milliyetçilik akımının etkisi ve İngiltere, Fransa ve Rusya gibi büyük devletlerin kışkırtmaları sonucunda bozuldu” (Ataş, 2017: 14).

✓ “İkinci Dünya Savaşı sonrasında nüfus artış hızı yükseldi. Silah altında bulunanların terhisi ile evlenmeler ve doğum oranı arttı. 1950’li yıllardan itibaren sağlık alanında iyileştirme hareketleri başarıyla uygulandı. Anne ve bebek ölümlerinin azalması, insanların yaşam kalitelerinin yükselmesi gibi nedenler de nüfus artış hızının yükselmesini etkiledi. Tarımda makineleşmenin insan gücüne duyulan ihtiyacı azaltması ve artan nüfusla beraber tarım topraklarının miras yolu ile parçalanması, aşağıdaki alıntıda da anlaşılacağı gibi kırsal kesimden kentlere göç hareketini başlattı. Kentlerde iş imkânlarının daha fazla olması bu göç hareketlerini hızlandırdı” (Ataş, 2017: 195).

Yer Adlarına İlişkin Örnek Metinler

✓ “Mustafa Kemal 1898’de Manastır Askerî İdadisinden mezun oldu. 1899’da İstanbul’da bulunan Harp Okuluna girdi. Harp Okulunda da başarısıyla öğretmenlerinin dikkatini çekti ve sınıf çavuşluğuna seçildi” (Ataş, 2017: 16)

✓ “Daha sonra gizlice Selanik’e gelen Mustafa Kemal, burada Vatan ve Hürriyet Cemiyeti’nin bir şubasını kurdu. Selanik’te olduğu İstanbul Hükümeti tarafından öğrenilince yine gizlice Şam’a döndü” (Ataş, 2017: 17).

✓ “İngilizler; Musul, Urfa, Antep ve Maraş’ı işgal etti ancak aralarında yaptıkları gizli antlaşmalar gereği Musul dışındaki bu şehirleri Fransız işgaline bıraktı. Balıkesir, İzmir, Samsun, Batum, İzmit, Merzifon, Afyon ve Eskişehir’e askerî birlikler gönderdiler” (Ataş, 2017: 35).

TARTIŞMA VE SONUÇ

8. Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitaplarındaki coğrafi unsurlar analiz birimi kelime olarak incelendiğinde en fazla yer adlarına (%81,5) rastlanmaktadır. Coğrafi unsurları cümle olarak incelediğimizde ise en fazla siyasi coğrafya unsuruna yer verilmektedir (%48,2) .

Bahsedilen kitapta bulunan yer adları incelendiğinde, özellikle “Bir Kahraman Doğuyor” ünitesinde mekânların demografik özelliklerine az da olsa yer verildiği görülmüştür. Ancak mekânların fiziki özellikleri, klimatolojik özellikleri gibi diğer coğrafi unsurları üzerinde durulmamıştır.

Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı konularına kitapta çokça yer verilmiştir. Bu savaşların geçtiği mekânlar yer adları olarak belirtilmiş fakat buraların coğrafi özelliklerinden bahsedilmemiştir. Oysa bu durum dikkate alınmış olsa, öğrencilerin tarihi olay ve olayın geçtiği mekân arasında anlamlı bir ilişki kurmasına yardımcı olabilirdi.

Yer adlarından sonra öne çıkan bir diğer unsur da dünya ve güneş sistemidir. Ancak “Mustafa Kemal’in dünyaya geldiği günlerde Osmanlı Devleti; siyasi, sosyal ve ekonomik alanda sıkıntılı bir dönemden geçiyordu” (Ataş, 2017: 13) cümlesinden anlaşılacağı üzere “dünya” kelimesi coğrafi bir terimden çok mecazi anlamlarda kullanılmıştır.

Toplamda 16 adet harita kullanılmış olup bunlar daha çok devlet sınırları ve savaş alanlarının yeri ve yönünü gösterir niteliktedir. Yer adları ile ilgili olanlar ise “Selanik, Manastır, İstanbul ve Sofya şehirlerinin yerlerini haritadan bulunuz” örneğinde olduğu gibi, öğrencilere ödev/etkinlik olarak verilmiştir (Ataş, 2017: 21).

Kitapta 40 defa tekrarlanan Mondros Ateşkes Antlaşması’nın nerede imzalandığı ile ilgili olarak verilen cümle “Bahriye (Denizcilik) Nazırı Rauf Bey’in başkanlığındaki Osmanlı heyeti, 24 Ekim 1918’de Limni Adası’ndaki Mondros Limanı’na gitti” (Ataş, 2017: 33) ifadesidir. Tarihimizin en önemli mihenk taşlarından birisini oluşturan bir mekan olan Limni Adası’nın nerede olduğunu gösterebilecek öğrencilerin sayısı acaba kaç kişidir?

ÖNERİLER

Tarihi olayların geçtiği mekânlardan bahsedilirken bu mekânların coğrafi özellikleri üzerinde de durulmalıdır. Bu sayede öğrencinin tarihi olayları somutlaştırması kolaylaşacaktır. Bunun yanı sıra mekânı anlamlandıran öğrencinin zihninde tarihi olayların seyriyle ilgili üst düzey ilişkilendirme sağlanabilir.

Örneğin kitapta yer alan “Kütahya-Eskişehir Savaşlarından sonra ordumuz *Sakarya Irmağı*’nın doğusuna çekilmek zorunda kaldı” (Ataş, 2017: 74) cümlesindeki tarihi olay verilirken, bu kararın alınmasında Mustafa Kemal’in yapmış olduğu mekân analizi üzerinde de durulabilir. Böylelikle bu çekilmenin, mekânı daha iyi kullanabilmek adına yapılmış taktik bir değişiklik ve dâhiyane bir fikir olduğu öğrencide daha iyi yerleşebilirdi.

“Selanik, Manastır, İstanbul ve Sofya şehirlerinin yerlerini haritadan bulunuz” şeklinde öğrencilere araştırma sorusu olarak verilen cümleler yerine, Atatürk’ün bu mekanlar arasındaki yaşamı öğrencilere çizim ya da hikaye ödevi olarak verilebilirdi. Mekanın önemini kavramak için onun sadece lokasyonu değil diğer özelliklerinin de bilinmesi gerekir.

Haritalar üzerinde önemli savaşlara ait krokiler verilerek öğrencide bir yer ve yön kavramı geliştirilmeye çalışılmıştır. Ancak önemli antlaşmalara dair mekân analizleri verilen haritalardan çıkarılamamaktadır. Çünkü Mondros, Mudanya, Lozan, Sevr vs. önemli mekânlara haritalarda yer verilmemiştir. Hâlbuki bu mekânlar tarihimize yön veren önemli antlaşmalara ev sahipliği yaptığı için ilgili ders kitaplarında yer alan haritalarda bir işaretleme ya da bilgi kutucuğuyla verilmelidir. Hiç olmadı bir çalışma yaprağı hazırlanması tavsiye edilebilirdi.

Tarihi olaylarla ilgili daha çok vaka incelemelerinin işlendiği bu kitapta, olayları yaşayan kişilerin fotoğraflarına ve olayın enstantane sayılabilecek resimlerine yer verildiği kadar olayların mekanına yer verilmemiştir. Sayfalarca anlatılan I. Dünya Savaşı ve bu savaşın cephelerini, ülkemizde ders olarak almayan kimse yoktur ama kaç kişi harita üzerinde bir analiz yapıp, savaşın seyrini bir harita taslağı üzerinden değerlendirebilir?

Kurtuluş Savaşı içerisindeki cephelere ait haritaların verildiği gibi Çanakkale Savaşlarına ait fiziki bir harita üzerinden Atatürk’ün, 19. Tümen ile Arı Burnu, Anafartalar ve Conk Bayırı’na gidip savaşın seyrini değiştirdiği güzergâhlar da verilmelidir. Böylece Mustafa Kemal’in bu başarısının bir tesadüf değil, Balkan Savaşları sırasında görev yaptığı bu coğrafyayı çok iyi bildiğinin bir göstergesi olduğu öğrencilerde daha güzel anlaşılacaktır.

Atatürk’ün dâhiyane planlarını yaparken Türk Milletinin üstün meziyetlerine güvendiği kadar, yapmış olduğu mekân analizlerinin de önemli olduğu ancak haritalar üzerinden anlatımla mümkün olacaktır.

Sonuç olarak, 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitaplarında tarihi olaylar ve olayın faileri anlatılırken coğrafi unsurlar ve mekânlara da, olayın seyri açısından yer vermek gerekir.

KAYNAKÇA

- Akbaş, Y. (2004). *Evlîya Çelebi Seyahatnâmesi’nden Seçmeler*. İstanbul : Eflatun Yayıncılık.
 Akengin, H. (2010). *Siyasi Coğrafya İnsan ve Mekân Yönetimi* (1 b.). Ankara: Pegem Akademi.
 Ataş, Ç. (2017). *İlköğretim, Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Ders Kitabı*. Ankara: Top Yayıncılık.

- Günel, K. (2004). *Coğrafyanın Siyasal Gücü*. İstanbul: Çantay Yayınları.
- Koç, H., Önal, H., & Ergün, A. (2016). Ortaöğretim tarih ders kitaplarında coğrafi unsurlara nasıl ve ne düzeyde yer verilmektedir? *International Journal of Eurasia Social Sciences*, 7(25), 99-117.
- Köstüklü, N. (2004, Eylül). İlk ve Orta Öğretimde Tarih Öğretimi Problemler ve Öneriler. *Erdem Atatürk Kültür Merkezi Dergisi*, 14(41), 1-28.
- Robson, C. (2015). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri - Gerçek Dünya Araştırması* (1 b.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Seggie, F. N., & Bayyurt, Y. (2015). *Nitel Araştırma Yöntem, Teknik, Analiz ve Yaklaşımları* (1 b.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Soysal, M. E. (2012). Tarih Biliminin Sosyal Bilimlere İlişkisi ve Önemi Üzerine Genel Bir Bakış. *Atatürk Dergisi*, 1(1), 343-404.
- Sönmez, V., & Alacapınar, F. G. (2013). *Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (2 b.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Şengül Bircan, T., & Safran, M. (2013). Tarih öğretiminde haritaların önemi ve kullanımı. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(2), 461-476.
-

